

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24.021.8

Алишанов Ф.Ф.

*Аналітичний центр економічних реформ і комунікацій,
м. Баку, Азербайджан*

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ: ДОСВІД АЗЕРБАЙДЖАНУ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

IMPLEMENTATION OF STRATEGIC PRINCIPLES OF GOVERNMENT REGULATION BY ECONOMIC REFORM: EXPERIENCE OF AZERBAIJAN IN UKRAINIAN REALITIES

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено висвітленню можливості залучення досвіду Азербайджану для України в рамках реалізації державного регулювання економічних реформ. Проведено аналіз етапів економічного розвитку Азербайджану в період із 1991 р. до сьогоднішнього дня. Обґрунтовано ефективність здійснення економічних реформ та їх державного регулювання. Визначено перспективи економічного розвитку Азербайджану. Встановлено резерви залучення азербайджанського досвіду у сфері регулювання економічних реформ в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, економічні реформи, азербайджанський досвід, економічний розвиток, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена определению возможности привлечения опыта Азербайджана для Украины в рамках реализации государственного регулирования экономических реформ. Проведен анализ этапов экономического развития Азербайджана в период с 1991 г. до сегодняшних дней. Обоснована эффективность осуществления экономических реформ и их государственного регулирования. Определены перспективы экономического развития Азербайджана. Установлены резервы привлечения азербайджанского опыта в сфере регулирования экономических реформ в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, экономические реформы, азербайджанский опыт, экономическое развитие, стратегия.

ANNOTATION

The article is devoted to determining the possibility of attracting the experience of Azerbaijan to Ukraine within the framework of the state regulation of economic reforms. The author analyzes the stages of economic development of Azerbaijan on the period from 1991 to today. There are substantiated effectiveness of the implementation of economic reforms and their state regulation. There are determined prospects of economic development of Azerbaijan. There are established the reserves of attracting Azerbaijani experience in the sphere of regulation of economic reforms in Ukraine.

Keywords: state regulation, economic reforms, Azerbaijani experience, economic development, strategy.

Постановка проблеми. Економіка Азербайджану після здобуття в 1991 р. державної незалежності зазнала безпрецедентних за своїми масштабами потрясінь, які стали результатом розвалу СРСР і порушення традиційних торговельних зв'язків. Збройний конфлікт у Нагірному Карабаху, мільйони біженців і пере-

селенців загострили складний процес переходу країни на ринкові методи господарювання.

У цих умовах перед Азербайджаном, як, власне, й іншими країнами постсоціалістичного табору, постала необхідність розроблення і здійснення добре скоординованої програми економічної стабілізації і реформ. Уряд Азербайджану, враховуючи глобальну регулюючу роль міжнародних економічних і фінансових організацій, прийняв стратегічне рішення про співпрацю з Міжнародним валютним фондом і Світовим банком, оскільки реформування економіки країни потребувало фінансової та технічної підтримки.

Азербайджан, як й інші постсоціалістичні країни, почав кардинальну перебудову економіки шляхом формування ринкових відносин, здійснення масштабної приватизації, створення реального різноманіття форм власності, децентралізації механізму управління господарською діяльністю [6, с. 14]. У результаті подібного розвитку подій виникла можливість стикування господарського механізму постсоціалістичних країн із ринковою економікою держав Заходу, на яку орієнтовані принципи, покладені в основу діяльності міжнародної економічної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного регулювання економічного реформування присвячено наукові праці та практичні розвідки таких науковців та практиків, як: І. Мамедлі [2], В. Мусаєв [3], М. Науменко [4], Р. Кулієв [5], А. Орманбаєв [6], В. Папава [7], О. Ткач [8], Ю. Сігов [9]. Наукові праці цих авторів присвячені переважно висвітленню питання економічного реформування Азербайджану в пострадянській період, особливостей та вкладу економічної політики колишнього президента Азербайджану Гейдара Алієва та його наступника, чинного президента Ільхама Алієва, а також безпосередньо питанням співпраці України та Азербайджану в різних сферах економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи досить широке розкриття теми державного регулювання економічних реформ Азербайджану протягом 1991–2017 рр., варто зазначити, що водночас недостатньо висвітленим у науковій сфері є питання залучення азербайджанського досвіду для реформування економіки України в нинішніх реаліях.

Мета статті полягає у визначенні можливостей залучення досвіду Азербайджану для України в рамках реалізації державного регулювання економічних реформ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвитку економіки Азербайджану з періоду здобуття незалежності можна виділити такі основні етапи: трансформаційний спад (1992–1995 рр.), стабілізація і відновлювальне зростання (1996–2000 рр.), інвестиційний ривок (2001–2004 рр.), економічний бум (2005–2008 рр.) [5, с. 98]. У наступні роки і донині основний акцент робився на розвиток нафтового сектора, поширення бренду Made in Azerbaijan на зарубіжних ринках, що є логічним продовженням застосування в Азербайджані норм ринкової економіки і корінних економічних реформ 1994–1995 рр. [2].

Найбільшим досягненням Азербайджану в процесі побудови незалежної держави було створення нової за своєю суттю моделі – азербайджанської моделі економічних реформ і розвитку. Основною її метою був тривалий і динамічний розвиток економіки. Дана модель передбачала три стратегічні завдання:

- формування єдиної соціально спрямованої, заснованої на вільних ринкових відносинах економічної системи – незалежної національної економіки;

- активне залучення в господарський обіг наявного в країні природо-економічного, техніко-виробничого і науково-технічного потенціалу;

- забезпечення раціональної інтеграції національної економіки у світову господарську систему [7, с. 46].

Одним із найважливіших напрямів реформ, проведених в Азербайджані за часів незалежності, є приватизація держвласності й створення сприятливих умов для розвитку вільного підприємництва. У країні були здійснені земельні та аграрні реформи. Понад 1 350 тис. га землі безоплатно роздано сільським жителям, створено фермерські господарства. Нині 99% сільгосппродукції виробляється у приватному секторі. Цей процес поряд із соціально-політичними змінами в країні вплинув на зростання економічної раціональності сільськогосподарських галузей, наслідком чого стало зниження рівня імпорту деяких видів продуктів харчування [2].

Початковий період ринкових реформ в Азербайджані, як і в інших країнах із перехідною економікою, супроводжувався зна-

чим трансформаційним спадом. Загальні причини: структурні зрушення, пов'язані зі зміною цінних пропорцій, різке скорочення державного попиту, розпад колишніх господарських зв'язків, перемикання частини попиту на імпортні товари. Однак в Азербайджані ці проблеми поглиблювалися тим, що країна на багато років виявилася втягнутою у серйозний конфлікт навколо Нагірного Карабаху.

Тривалість трансформаційного спаду в Азербайджані становила чотири роки, як і в інших країнах постсоціалістичного табору, серед яких й Україна. Попри це глибина спаду в Азербайджані була більше, ніж у середньому по країнах із перехідною економікою.

У 1992–1995 рр. середньорічні темпи зниження ВВП країни становили 19,4%, а сумарний економічний спад досяг майже 58%, тоді як у цілому по країнах колишнього СРСР (без урахування Азербайджану) негативна динаміка була не такою значною – 13% і 43% відповідно [3, с. 10]. Обсяг виробництва в Азербайджані за цей же період скоротився більш ніж удвічі. Найбільше падіння, як і в інших перехідних економіках, випробували обробні виробництва, де середньорічні темпи скорочення перевищили 20%. Дещо менше з початком трансформації постраждали видобуток нафти і будівництво. У період трансформаційного спаду в Азербайджані спостерігалось також істотне зниження інвестицій, але його масштаби були меншими, ніж в інших країнах колишнього СРСР (43% і 67% відповідно) [2].

Відновлювальне зростання економіки після проходження нижчої точки спаду в Азербайджані проходило швидше, ніж в інших країнах. У результаті вихідний рівень виробництва в Азербайджані відновився через 14 років. За 17 років після початку ринкових реформ ВВП Азербайджану виріс більше ніж удвічі, тоді як у середньому по країнах колишнього СРСР – на 21% [9, с. 101]. Чимала роль у даному прогресі відводиться реформам колишнього президента Гейдара Алієва.

На другому етапі розвитку (1996–2000 рр.) політика держави була спрямована одночасно на макроекономічну стабілізацію і проведення структурних реформ, до яких з об'єктивних причин Азербайджан приступив відносно пізно. У результаті в країні ринкові реформи проводилися в більш стислі терміни і були націлені передусім на розвиток приватного сектора як основної рушійної сили економіки та інтеграцію країни в глобальну економічну систему за допомогою іноземних та внутрішніх інвестицій. Так, було прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність: у 1992 р. – закон «Про захист іноземних інвестицій», у 1995 р. – закон «Про інвестиційну діяльність», які були спрямовані на інтенсивне залучення інвестицій в економіку Азербайджану, їх ефективне використання для розвитку соціально-економічної бази країни,

забезпечення рівного захисту прав усіх інвесторів незалежно від форми власності.

Сьогодні для вкладення інвестицій в економіку республіки є всі можливості: політична і макроекономічна стабільність, багаті природні ресурси, промисловий, науковий потенціал, надлишкова робоча сила. Тому збільшилася як кількість інвесторів, так і обсяг вкладених інвестицій.

Так, у 2001–2004 рр. в Азербайджані досягнуто унікальні темпи зростання інвестицій в основний капітал – 53% на рік. Незважаючи на швидке зростання ВВП, відношення чистої величини прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до ВВП продовжувало зростати й у середньому за цей період становило більше 28% ВВП – найвищий показник у світі [2]. Будівельний сектор продовжував залишатися основним двигуном зростання економіки, становлячи в середньому 10,5%. При цьому масштабний приплив ПІІ сприяв також розвитку машинобудування. У 2005–2008 рр. зростання реального ВВП Азербайджану досягло найвищих значень за весь час після отримання республікою незалежності – у середньому 24,2% на рік. Даний період можна охарактеризувати як «період економічного буму», коли Азербайджан був абсолютним світовим лідером за темпами зростання економіки. Таке вибухове зростання виробництва було зумовлене здійсненими в попередні роки масштабними інвестиціями в нафтовидобувний сектор, які забезпечили освоєння нових родовищ і дали змогу створити інфраструктуру для видобутку і транспортування вуглеводнів. У результаті цього економіка Азербайджану в 2005 р. повністю пододала трансформаційний спад першої половини 1990-х років, а в 2008 р. ВВП країни виріс більше ніж удвічі.

У 2005–2008 рр. валові офіційні міжнародні резерви Азербайджану зросли в 5,5 рази і досягли 6,5 млрд. доларів США. Таким чином, економіка Азербайджану завдяки сприятливій кон'юктурі на світових ринках в докризовий період до початку світової кризи 2008–2009 рр. виявилася досить стійкою до зовнішніх шоків [5, с. 67].

Стійкість азербайджанської економіки визначалася значним позитивним сальдо рахунку поточних операцій і збалансованим держбюджетом, накопиченим обсягом міжнародних резервів, у тому числі коштів Нафтового фонду, і низьким рівнем зовнішнього держборгу. Водночас за роки передкризового економічного буму склалася висока залежність економіки і балансу бюджету країни від зовнішнього попиту і цін на нафту і природний газ, що підвищує вразливість Азербайджану в умовах глобальної нестабільності.

Подальше оновлення структури національної економіки можливе за допомогою безупинного поліпшення бізнес-середовища, застосування нової політики в рамках стратегії середньострокових витрат, оздоровлення фінансово-банків-

ської сфери та вдосконалення монетарної політики відповідно до режиму плаваючого курсу, а також розширення можливостей виходу на зарубіжні ринки.

На початку грудня 2016 р. Указом Президента Азербайджану Ільхама Алієва затверджено 12 дорожніх карт, де визначено перспективи національної економіки та план заходів до 2020 р., довгострокове бачення і цілі на період після 2025 р. [3, с. 5]. Реалізація заходів, закладених у цих дорожніх картах, щодо розвитку сфер сільського господарства, торгівлі і логістики, освіти, комунальних послуг, ІКТ, доступного житла, малого і середнього бізнесу, важкої промисловості та машинобудування, туризму, фінансових послуг, нафти і газу, а також приватизації дасть змогу до 2020 р. збільшити ВВП країни на більш ніж 7 млрд. манатів і відкрити 125,5 тис. нових робочих місць.

Сьогодні головним завданням є те, щоб впроваджені механізми заохочення експорту ненафтової продукції працювали і давали конкретні результати: наприклад, експорт овочів у I кварталі 2017 р. зріс на 45% у річному вирахованні, фруктів – на 20%, бавовни – в 3,6 рази, вина – на 29%, соків – на 41%. Аналогічне зростання спостерігалось й у поставках за кордон молока і молочних продуктів. У цілому за I квартал 2017 р. ненафтовий експорт Азербайджану виріс на 8,6% порівняно з аналогічним показником 2016 р. [2].

Таким чином, Азербайджан заклав основу для переходу на модель економіки, яка не буде залежати від нафти. Глибокі економічні реформи, розпочаті на держаному рівні, вже дають позитивний ефект у багатьох сферах економіки країни [4, с. 299].

Питання економічного розвитку за допомогою залучення азербайджанського досвіду є актуальним для України в нинішніх умовах. Керівними принципами для досягнення економічного розвитку в аспекті використання досвіду економічних реформ Азербайджану стануть ефективне державне регулювання, що забезпечить здорову конкуренцію в умовах ринкової економіки, трансформація в економіку експортної спрямованості і комплексний підхід до розвитку соціально-економічних сфер. Перед керівництвом нашої держави має стояти мета перетворення економіки України в результаті підвищення загальної продуктивності виробничих факторів в економіку, засновану на ефективності, і забезпечення переходу до етапу, що характеризується переважанням інновацій.

Підвищення конкурентоспроможності економіки України має увібрати в себе такі напрями, як захист макроекономічної стабільності, посилення координації монетарної та фінансової політики, поліпшення бізнес-середовища і підтримка приватної ініціативи, розвиток ринку фінансових послуг, удосконалення зовнішньоторговельної та інвестиційної політики

[8, с. 106]. У період реформування мають бути передбачені підтримка інфляції на прийнятному рівні, здійснення поступового переходу до більш гнучкого курсового режиму. Водночас цілеспрямовано мають здійснюватися заходи щодо вдосконалення структури економіки. Пріоритетними напрямками повинні стати модернізація важкої промисловості, диверсифікація та розвиток легкої та харчової промисловості, розширення можливостей використання альтернативних і поновлюваних джерел енергії, розвиток приватного сектора і посилення продовольчої безпеки, розширення і розвиток сфери послуг в Україні, вдосконалення структури зовнішньої торгівлі та інвестицій.

Важливими умовами для досягнення мети економічного розвитку України має бути повне і максимально ефективно використання всіх можливостей країни, наявних економічних, соціальних і політичних ресурсів, створення умов для посилення потенціалу держави. Із цього погляду слід передбачити розвиток енергетичної, транспортної, транзитної і логістичної інфраструктур, приділення постійної уваги до розвитку регіонів, формування регіональних центрів розвитку з урахуванням конкурентних переваг кожного регіону, розвиток інфраструктури та соціальних послуг у міській та сільській місцевості.

Метою будь-якого економічного зростання є підвищення соціального добробуту. У цьому відношенні одним з основних пріоритетів України повинен стати розвиток соціальних сфер і людського капіталу. У цих пріоритетних рамках основними напрямками ми вбачаємо підвищення якості освіти й охорони здоров'я, посилення соціального захисту населення, забезпечення гендерної рівності та розвиток сім'ї, розвиток потенціалу молоді та спорту.

Для досягнення означених цілей повинні бути проведені заходи, спрямовані на регулярне вдосконалення законодавчої бази та посилення відповідного інституційного потенціалу.

Висновки. Сучасний світ характеризується розширенням масштабів глобалізації, та визначення у цьому процесі місця тієї чи іншої країни залежить від рівня її економічного розвитку і від готовності налагодження взаємовигідних економічних відносин з іншими країнами

[1, с. 94]. Пошук шляхів поступального розвитку економіки передбачає активізацію інвестиційної діяльності, яка насамперед повинна бути зорієнтована на докорінні структурні перетворення і ґрунтуватися на залученні внутрішніх інвестицій.

Формування прогресивного типу інвестицій зумовлює необхідність удосконалення структури капітальних вкладень в основне виробництво, виробничу і соціальну інфраструктуру, що дало б змогу реалізовувати найвищий на даний момент рівень досягнень науково-технічної революції і екологічної безпеки.

Нині перед Україною та Азербайджаном стоять завдання, пов'язані з інтеграцією в структуру Європейського Союзу, а в широкій перспективі – наздогнати багатші нації, позитивний досвід яких необхідно активно впроваджувати для подальшого поступального розвитку національних економік обох держав.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ключко В.М. Вплив державного регулювання економіки на економічні реформи країни. Економіка АПК. 2014. № 1. С. 93–98.
2. Мамедли И. Экономические реформы Гейдара Алиева: преобразование рисков в возможности. URL: <https://www.trend.az/business/economy/2744831.html>.
3. Мусаев В. Обзор экономических реформ Азербайджана. Азербайджан, 2017. 14 с.
4. Науменко М.І. Українсько-азербайджанське співробітництво у період незалежності (ступінь наукової розробленості проблеми). Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2011. Вип. 22. С. 298–301.
5. Кулиев Р. Переходная экономика Азербайджана: некоторые аспекты развития. Баку: Элм, 2010. 240 с.
6. Орманбаев А.Ж. Особенности реформирования постсоветской экономики как процесса трансформации социально-экономических систем. Трансформация экономической системы обществ переходного периода. 2016. С. 12–19.
7. Папава В. Сравнительные преимущества стран Центрального Кавказа: Потенциальные, реализованные и упущенные возможности. Кавказ & Глобализация. 2006. № 1. С. 45–49.
8. Ткач О.І. Україна – Азербайджан: через довіру до партнерства. Філософія. Політологія. 2013. № 3(113). С. 105–106.
9. Сигов Ю. Азербайджан. Между Западом и Востоком. Х.: Форт, 2010. 288 с.